

Uit het moeras van stam- en basisgegevens

Pieter Wisse (Information Dynamics, Voorburg)

1. Let op, klakkeloze aanname!

Het idee lijkt inderdaad niet gek. Wanneer allerlei toepassingen dezelfde informatie gebruiken, is het dan in allerlei opzichten niet veel voordeliger om één verzameling te voeren van en voor die informatie? Met een aparte toepassing als een tak, zijn alle toepassingen geënt op één en dezelfde stam. Vandaar de naam: stamgegevens.

De crux is overigens niet zozeer dat er, overdrachtelijk gesproken, precies één stam is. Het doel is optimaal hergebruik. Wie een meervoud van stammen onlogisch vindt klinken voor een tak, verlaat die beeldspraak. In plaats van stam- heten ze dan basisgegevens. En zulke informatie kan verdeeld zijn over diverse basisregisters. Alsof meer dan één basis wèl logisch is ...

Blijkbaar werkt het met zgn basisgegevens niet zoals verondersteld. Want organisaties raken er binnen de kortste keren mee in een informatiemoeras verzeild. Hoe komt dat?

De aanname is te klakkeloos, dat bepaalde informatie gelijk is voor verschillende toepassingen. Aan reële verschillen valt echter niet te ontsnappen. Zo leidt verplicht gebruik van valse basisgegevens tot irrelevante of zelfs averechtse uitkomsten, met risico van dien. (Iets) gunstiger is het alweer wanneer een toepassing wegkomt met lippendienst, maar dat vergt vaak allerlei lapmiddelen en het verband blijft zoek.

Het scheppen van orde in zo'n chaos vergt explicitering van reële verschillen van informatie en tegelijk van samenhang tussen zulke verschillen. De benodigde methode is Metapatroon.¹

2. Probleemschets(en)

In eerste aanleg kan Metapatroon benut worden voor analyse. Die begint hier met een schema, zie figuur 1, dat toont hoe hergebruik onder de noemer van stam- respectievelijk basisgegevens traditioneel gedacht is.

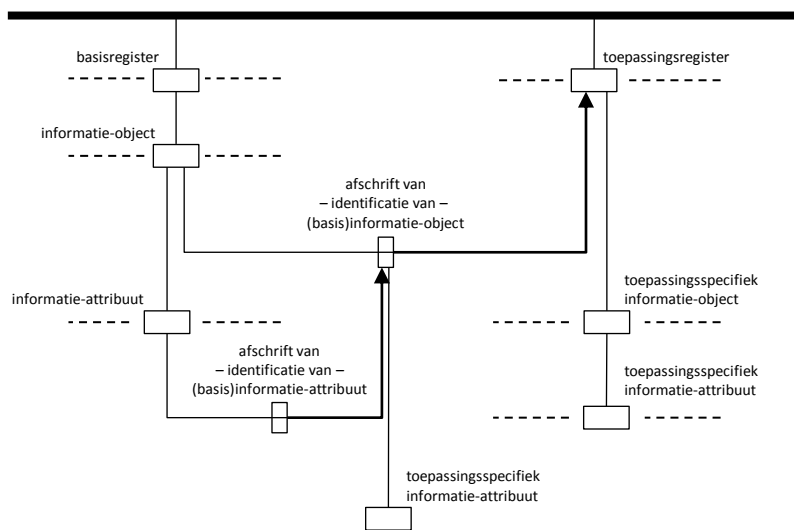
Een veel gemaakte fout met basisgegevens hangt samen met wat zo'n schema niet laat zien. Wat als het ware verraderlijk ontbreekt zijn daadwerkelijke exemplaren. Daarentegen blijven exemplaren slechts getypeerd. Aldus schetst het schema annex model een vergaande abstractie.

Zonder besef van het abstraherende karakter van een dergelijk informatiemodel kunnen exemplaren onproblematisch lijken. Dan beslist de beheerder van het basisregister in kwestie al gauw erover of exemplaren van informatie-objecten al dan niet zijn opgenomen. Zolang een deelverzameling van de geregistreerde exemplaren nodig en voldoende is en blijft voor een toepassing, rijst er in dit opzicht geen probleem. Dat verandert echter radicaal, indien een toepassing een of ander exemplaar 'nodig' heeft terwijl dat concrete exemplaar niet

¹ Zie o.a. *Metapatroon, handboek stelselmatig informatieverkeer*, een publicatie van Information Dynamics.

voorkomt in het zgn basisregister. Daarvoor moet de toepassing een ‘eigen’ voorziening treffen. Dat blijft doorgaans niet bij een aanvulling. Opnieuw zonder voldoende besef van onderscheid vormt de behoefte aan extra exemplaren de aanleiding tot afwijkende typering. Daardoor raakt de relatie met het basisregister ingewikkelder, vaak zelfs problematisch. De aldus benodigde extra voorziening kan immers niet los staan, aangezien de toepassing ‘compleet’ moet beschikken over de relevante deelverzameling.

Herstel van deze fout vergt vooral een andere afspraak. Niet langer beslist de ene beheerder van de basisregistratie eenzijdig over opname van — exemplaren van — informatie-objecten. Elke erkende toepassing moet exemplaren kunnen ‘aanbrengen.’ Daardoor zijn de relevante deelverzamelingen geborgd en vervalt de noodzaak voor een aanvullende voorziening per toepassing voor eventueel ontbrekende exemplaren.

figuur 1: Simplistisch idee van hoe ‘het’ met basisgegevens zou moeten werken ...

De eenvoud van de voorgestelde afspraak is in de praktijk vaak schijn. De partijen ‘achter’ basis- en toepassingsregisters kunnen zo’n maatregel ervaren als inbreuk op autonomie. Als dat zo is, had uiteraard in een eerder stadium de afweging moeten gebeuren of een basisregister een goed idee is.

Let wel, de hierboven geschetste fout betreft nog niet de ontkenning van een reëel verschil, maar juist van reële overeenkomst.

Een wezenlijk verschil treedt op, indien objecttypen onverenigbaar zijn. Uitgaande van een basisregister komt onverenigbaarheid erop neer, dat het benodigde objecttype voor een toepassing zich niet laat ‘vangen’ door het objecttype zoals het basisregister biedt. Hiervoor bestaat meestal een historische verklaring. Dan is als basisregister aangewezen de informatieverzameling van de ‘belangrijkste’ toepassing. Daarbij kunnen de criteria variëren en/of onderwerp van onenigheid blijven. In elk geval blijkt in de praktijk dat het de beheerder van het als het ware tot basisregister gepromoveerde toepassingsregister lastig, zo niet onmogelijk valt om het oorspronkelijke toepassingsperspectief — voldoende — los te laten.

Als fictief voorbeeld, de definitie van woning voor toekenning van huurtoeslag is nu eenmaal ongeschikt als grondslag voor vergunningen die de brandweer moet afgeven voor panden.

Wanneer een basisregister voor zoiets als gebouwen echter nog geënt is op bewoning, schiet het objecttype principieel als basis tekort voor uitvoering van de genoemde brandweertaak.

De onverenigbaarheid van min of meer gedetailleerde toepassingstypen oefent als het ware druk uit in de richting van veralgemenisering van wat (nog) reëel als ‘basis’ kan gelden. Waar dat kan respectievelijk moet ophouden, is bepaald door het bereik dat een basisregister moet dekken. Hoe ruimer de schaal, des te algemener (lees ook: kaler) de objecttypen zijn die ‘overblijven’ als verenigende basis. Bijvoorbeeld, voor objecten in de zgn gebouwde omgeving komt op maatschappelijke schaal daarom voor een heus basisregister stellig slechts een objecttype in aanmerking met een strikt geometrisch karakter.

Synoniem met een objecttype kan een begrip gelden. Kritiek op de aanname van de essentie van een begrip is er van oudsher. De filosoof Wittgenstein illustreerde de afwezigheid met familiegelekenissen.² Hij stelde dat elk familielid wel iets wegheeft enkele andere familieleden. Er zijn echter geen ‘trekken’ die alle familieleden delen.

Hoe groter de familie, des te groter is ook de kans dat essentie zich als illusie manifesteert. Toegepast op een basisregister moet vanaf enige schaal van gevarieerde informatievoorziening daarom de conclusie luiden dat beperking van registratie tot uniek ‘lid’ van een bepaalde ‘familie’ optimaal is, niets meer en niets minder. Verwarring dreigt onmiddellijk zodra informatie-attributen het stempel ‘basis’ opgeplakt krijgen. En het kan misgaan door de verplichting tot gebruik, als dat ondermijning van een reëel verschil ‘betekent.’

Zo consequent worden basisregisters (nog) niet of nauwelijks opgezet. Daardoor is o.a. een verdere bron van fouten, dat in het ene basisregister als attribuut van een bepaald object geldt wat in een ander basisregister verschijnt als object. Dat roept de vraag op naar samenhang. Daar komt uiteraard nog bij dat object en attribuut relatief zijn; een attribuut kan op zijn beurt tellen als object met nadere attributen, enzovoort.

Dergelijk nader verband bestaat tevens tussen informatie-objecten en –attributen in de toepassingsregisters. De traditionele theorie van hergebruik vanuit basisregisters versimpelt ten onrechte dat toepassings specifieke informatie onderling allemaal verschilt. Zoals de illustratie door Wittgenstein overdrachtelijk leert, klopt dat geheel niet. Tussen bepaalde familieleden kan en zal wel degelijk daadwerkelijke gelijkenis bestaan dan wel een verschil juist extra accent behoeven. Kortom, het is met verschil en overeenkomst niet alles òf niets. De contraproductieve notie van basisregister leidt aandacht af van de informatie-orde die juist tussen de diverse toepassingen gevestigd moet zijn. Pas dan is het moeras gedempt.³

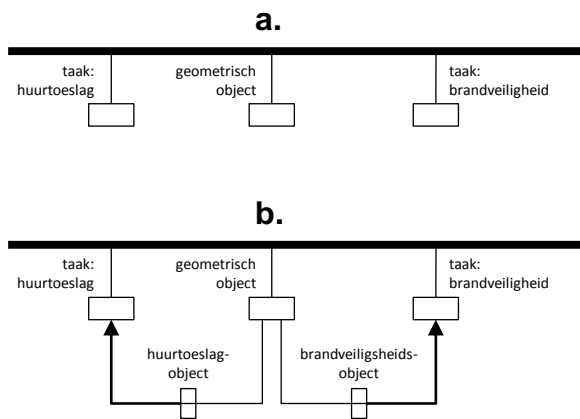
3. Oplossingsrichting

Hoewel de beknopte analyse in de voorgaande paragraaf (dus) zeker geen aanspraak maakt op uitputtendheid, is de variëteit van mogelijke fouten hopelijk duidelijk genoeg. Voor een deugdelijke oplossing is een overzichtsontwerp nodig, synthese.

² L. Wittgenstein, *Philosophical Investigations* (MacMillan, derde editie, tweede druk, 1968, oorspronkelijke editie 1953).

³ Voor eerdere analyses door de auteur met gelijke strekking, zie o.a. *Willen de echte basisregistraties ...?* (2009) en *Basispuzzel met stelselmatige registerstukjes* (in: PrimaVera, working paper 2009-03, Universiteit van Amsterdam, 2009).

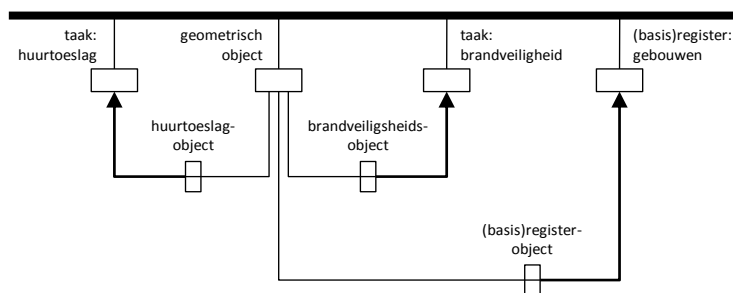
De principiële betrekkelijkheid van informatie kan — hier uiteraard sterk vereenvoudigd — worden geschetst in het verlengde van het eerdere fictieve voorbeeld. Dat wijst op verschillende taken, te weten onder de noemers van brandveiligheid en huurtoeslag. Door volgens zulke taken annex noemers te expliciteren,⁴ kunnen aan een algemeen verondersteld object bijbehorende verschijningsvormen toegekend zijn. Zie figuur 2.b als uitbreiding van figuur 2.a.

figuur 2: Explicitering van verschijningsvormen.

Kenmerkend voor een informatiemodel à la Metapatroon is de uitwerking tot *samenhangende* verschillen. Om bij het voorbeeld te blijven, een huurtoeslagobject is iets anders dan een brandveiligheidsobject ... terwijl concrete exemplaren van zulke *verschillende* informatie-objecten via één of meer exemplaren van geometrisch object met elkaar verband houden.

Van enig register is in figuur 2 nog geen sprake. Ze kunnen aan het informatiemodel toegevoegd worden. Stel dat er een zgn basisregister voor — informatie over — gebouwen is. Figuur 3 is de passende uitbreiding van figuur 2.b.

figuur 3: Betrekkelijkheid van (basis)registers

⁴ In het schema geldt brandveiligheid als context van een zekere verschijningsvorm van geometrisch object. Die verbijzondering is hier brandveiligheidsobject. Met huurtoeslag als context 'ontstaat' huurtoeslagobject als verbijzondering/verschijningsvorm van geometrisch object.

Strikt genomen zijn termen als verbijzondering en verschijningsvorm vanuit objectperspectief trouwens nog een erfenis van de opzet volgens 'essentie.' Veeleer verkrijgt een informatie-object zoiets als een vervulling overeenkomstig context. En het is de context die zodanig moet zijn verbijzonderd voor relevante eenduidigheid van ... vervulling. Dankzij de radicale relativiteit doet het er praktisch niet toe. Steeds uitgaande van twee 'knooppunten' geldt het ene als context en (dus) het andere als daarin te vervullen informatie-object met als resultaat van die betrekking, als het ware emergent, het derde informatie-object als de vervulling in kwestie. Voor (veel) informatie over Metapatroon, nogmaals, zie *Metapatroon, handboek stelselmatig informatieverkeer*.

Of het een register betreft dat tot basisregister uitgeroepen is, of niet, blijkt er niet (langer) toe te doen. Op deze manier kunnen willekeurige registers opgenomen worden in een (overzichts)schema en het feitelijke informatieverkeer op ‘basis’ van zulke relaties ingericht.

Nu raakt ook duidelijk dat — althans, volgens dit voorbeeld — geometrisch informatie-object onmisbaar is als verbindingsschakel (en met exemplaren ervoor dus, voor wie hecht aan de term, het eigenlijke basisregister vormt).

Hoe dan ook, wat oorspronkelijk als basisregister bedoeld is, kan worden ontlast; de illusie van volle essentie is immers doorgeprikt. Voor een werkzame verbindingsschakel is cruciaal dat ‘ie zo leeg en kaal mogelijk is en blijft. Dat geldt reeds vanaf een beetje schaal van informatievoorziening met bijbehorende variëteit.

Wat kan overblijven zijn registers die voor een aantal ‘familieleden’ relevante informatie voor hun hergebruik beheren, maar dus zonder de pretentie van alomgeldigheid. Sterker nog, met — op den duur — stelselmatige positionering van elk register komen informatievraag en –aanbod overal (meer) in balans. Via huurtoeslagobject en geometrisch object kan, bijvoorbeeld, mits geautoriseerd, voor de taak van huurtoeslag eveneens informatie worden ontleend aan brandveiligheidsobject. En/of omgekeerd, enzovoort. De voorzieningen die dergelijk informatieverkeer faciliteren staan bekend als informatierotonde.⁵

De truc om uit een moeras te geraken is om gewicht ipv te concentreren zoveel mogelijk te spreiden. (Ook) basisregisters lossen als het ware op. Dat komt overeen met het optimale patroon van reële verschillen. Daarom heet de *methode*: Metapatroon.

⁵ De auteur geeft een (wat) nadere inleiding o.a. in *Vergeet samenhang-door-de-tijd-heen niet!* (2010) en *Informatierotonde voor semantische interoperabiliteit* (2010). Jan van Til voert de engelstalige website *Information Roundabout*.